

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

YAŞLANAN NÜFUS VE EKONOMİYE ETKİLERİ

NAZLI ÜSTÜN

Araştırma Raporu

Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü

KONYA
Ekim 2017
www.kto.org.tr

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. NÜFUSUN ÜLKELER İÇİN ÖNEMİ	1
3. NÜFUSUN YAŞLANMASI	2
4. DÜNYADA NÜFUS VE YAŞLILIK ORANI	2
5. TÜRKİYE'DE NÜFUS VE YAŞLI NÜFUS ORANI.....	4
6. NÜFUSUN YAŞLANMASININ SONUÇLARI VE ETKİLERİ	8
7. ÖNERİLEN POLİTİKALAR	9
8. SONUÇ.....	11
9. KAYNAKÇA.....	12

1. GİRİŞ

Dünya genelinde nüfusun yaşlanması ile ilgili olarak benzeri olmayan bir süreç yaşanmaktadır. Son 100 yılda dünya nüfusu 4 kat, yaşlı nüfus 10 kat artmıştır. Bunun en önemli nedenleri ise daha iyi beslenme ve sağlık imkanları ile yaşam beklentisinin artması ve doğurganlık oranlarının düşmesidir. Tüm bunlar küresel yaş yapısının değişimine ve “**Demografik Dönüşüm**”ün gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, küresel yaşlanma süreci ya da diğer bir deyişle demografik dönüşümün gerçekleştiği görülmektedir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı düşerken: nüfusun yaş yapısında bazı değişiklikler ortaya çıkmakta, özellikle yaşlı nüfus oranlarındaki artışlar dikkati çekmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren devam eden demografik değişim sürecinin ortaya koyduğu nüfusun yaşlanması olgusu, tüm dünyada önemli bir ekonomik ve sosyal sorun alanı olarak görülmektedir.

Bugün hala genç bir ülke görünümünde olan Türkiye'nin önümüzdeki 25-30 yıl içerisinde genç ve dinamik bir ülke özelliğini kaybedeceği ve yaşlanan ülkeler içerisinde yer alacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Nitekim TÜİK'in “Türkiye’de İstatistiklerle Yaşlılar” çalışmasına göre, Yaşlı nüfus (65 ve daha yukarı yaş) 2012 yılında 5 milyon 682 bin 3 kişi iken son beş yılda %17,1 artarak 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında %7,5 iken, 2016 yılında %8,3'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında %10,2, 2050 yılında %20,8, 2075 yılında ise %27,7'ye yükseleceği tahmin edilmektedir.

Aslında yaşlılık ve yaşlanma bir sorun değildir. Yaşlılık ve yaşlanma sürecindeki bir ülkede, alt yapının, insan kaynağının ve fiziksel koşulların hazır olmaması sorunlara yol açmaktadır. Nitekim, Türkiye'nin zenginleşmeden yaşlandığı için gelecek 15 yıl içinde demografik bir krizle karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede karşı karşıya kaldığımız soru, Türkiye nüfusunun ne kadar genç olduğu sorusu değildir. Türkiye nasıl yaşlanmaktadır? Yüzyılın sonunda Türkiye'nin nüfus yapısı nasıl değişecektir? Değişen nüfus yapısı sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmayı nasıl etkileyecektir? Bu sorulara verilecek yanıtlar, Türkiye toplumunun gelecek yüzyıl içindeki siyasi ve ekonomik kaderini belirleyecektir.

2. NÜFUSUN ÜLKELER İÇİN ÖNEMİ

Nüfus, belirli bir zamanda sınırları tanımlı bir bölgede yaşayan insan sayısıdır. Sözcük çoğunlukla insan sayısını belirleyen bir kavram olarak kullanılır. Nüfus bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayıdır.

Önceleri ülkeler nüfus miktarının fazla olmasını güçlü olmak için önemli bir faktör olarak görmekteydiler. Ancak günümüzde nüfusun miktarından ziyade nüfusun nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Gelişmiş ülkeler nitelikli nüfus potansiyelini çok iyi kullanarak önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının az olması ya da nüfusun azalması ülkelerin geleceğini tehdit etmektedir. Bundan dolayı bu ülkeler nüfus artışını belirli bir oranda sağlamak için çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar.

3. NÜFUSUN YAŞLANMASI

Nüfusun yaşlanması bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60 yaş üstü veya 65 yaş üstü) payının giderek artmasıdır.

Küresel yaşlanma süreci “demografik dönüşüm” olarak da adlandırılmaktadır. Demografik anlamda yaşlanma toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun oranının artmasını ifade eder. Yaşlı nüfusunun oranı %7’yi aşmış ülkeler “yaşlı bir toplum” ve %10’u aşmış ülkeler ise “çok yaşlı bir toplum” olarak tanımlanmaktadır

Nüfusun yaşlanması iki temel olgunun sonucudur:

→ doğurganlığın azalması

→ ölümlerin azalması (ölüm yaşının ilerlemesi)

Bu bağlamda günümüzde nüfusun yaşlanması, gelişmiş ve gelişmekte olan bir-çok ülkenin ilgilendiği önemli konulardan biridir.

Yaşam süresinin uzaması, bir nüfusun yaşlanma ölçeklerinden olan ortanca yaş etkiler. Bir toplumun yaşlı olarak nitelenmesi, ortanca yaşın 50’li yaşlara doğru yaklaşması ve yaşlı nüfusun genel nüfusa oranının yüzde 10’un üzerinde olmasıyla gerçekleşir. Örneğin Türkiye’de ortanca yaş 31,4’tür, yani nüfusun yarısı bu yaştan büyük, diğer yarısı ise küçüktür. Ortanca yaşın bu çağın ortalarına kadar 10 yaş üzerinde artacağı tahmin edilmektedir.

Doğurganlık düzeyi ise 21. yüzyılın ortasından itibaren azalma eğilimine girerek yüzyılın son çeyreğinden itibaren belirgin bir inişe geçti. Doğurganlık, kadın başına 2,26 doğum ile nüfusun kendini yenilediği düzey dediğimiz 2,1’lik doğurganlık hızının biraz üzerindedir. Doğurganlıktaki düşme eğilimi ülke genelinde ve ülkenin heterojen yapısının yansıdığı bir örüntüyle bölge, eğitim, refah düzeyi vb. çeşitli boyutlarda farklılaşıyor. Gerek yaşanan hızlı doğurganlık düşüşü, gerek yaşam beklentisindeki gelişmeler, gerekse de sayıca fazla olan yaş kuşaklarının 65 yaşın üzerindeki nüfusa geçiyor olmaları ülke nüfusunun yaşlanma sürecinin gelecek yıllarda hızlanacağına işaret ediyor.

4. DÜNYADA NÜFUS VE YAŞLILIK ORANI

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerine göre, Dünya nüfusu 7 milyarı geride bırakmış durumdadır. Tahminler 2050 yılında dünya nüfusunun 10 milyarı bulacağını göstermektedir. Birleşmiş Milletlere göre artış hızı yüksek oranlarda devam ettiği takdirde 2030 yılından sonra kaynak yetersizliği nedeniyle yeni çatışmalar kaçınılmaz olacaktır.

Nüfusu en fazla olan 10 ülke incelendiğinde 1,378 milyar ile Çin ilk sırada yer alıyor. Çin’in 1,329 milyar nüfus ile Hindistan ve 324 milyon nüfusla Amerika Birleşik Devletleri takip ediyor. Daha sonra sırasıyla Endonezya, Brezilya, Pakistan, Nijerya, Bangladeş, Rusya ve Meksika geliyor. Dünyada 2016 yılında toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülkeler incelendiğinde Nijerya 7,6 çocuk ortalaması ile ilk sırada yer alırken bu ülkeyi sırasıyla Güney Sudan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Somali, Çad ve Burundi izliyor. Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu ülkelere bakıldığında ise ilk sırada bulunan Güney Kore’yi, Romanya, Singapur, Tayvan, Bosna Hersek ve Polonya izlemektedir.

1950-2050 yılları arasında dünya nüfusu yıllık artış hızı verileri incelendiğinde 1960-1970 yılları arasında büyük bir artış yaşanırken daha sonraki yıllarda düzenli bir düşüş görülmüştür. Tüm bunlara rağmen Birleşmiş Milletlere göre 1950 yılında 2,6 milyon olan dünya nüfusu, 2030'da 8,6, 2050'de 9,8 ve 2100'de 11,2 milyarı geçmesinin beklenmektedir.

Günümüzde sosyal, ekonomik, tıbbi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda dünyanın yaşlı nüfusu artmış ve artmaya devam etmektedir. Dünya genelinde diğer yaş gruplarına göre hızla artan yaş grubunu 60 ve daha büyük yaşta bireyler oluşturmaktadır. 1970-2025 yılları arasında dünyada yaşlıların sayısının 694 milyon (% 22,3) olması tahmin edilmektedir. Böylece 2025 yılında 60 yaş üzerindeki bireylerin sayısının 1,2 milyar, 2040 yılında 1.3 milyar, 2050 yılında -gelişmekte olan ülkelerin % 80'i ile birlikte- 2 milyar olacağı öngörülmektedir.

Dünyada, özellikle gelişmiş ülkelerde yirminci yüzyılın sonlarına doğru, doğum hızları azalmış ve yaşam beklentisi artmıştır. Bu değişimle, toplam nüfus içerisinde genç nüfusun oranı azalarak yaşlı nüfusun oranı artmıştır. Ge2016 yılında dünya nüfusunun yüzde 8,7'sini yaşlı nüfus oluşturmuştur. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla yüzde 31,3'le Monako, yüzde 27,3'le Japonya ve yüzde 21,8'le Almanya olmuştur. Türkiye bu sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer almıştır.

Dünya nüfusunda en hızlı yaşlanma oranı Japonya'da ve ardından Avrupa Birliği (AB) içinde görülmektedir. AB ülkelerinde doğum oranlarının azalması ve yaşam süresinin uzaması nüfusun toplamda yaşlanmasına yol açmakta, işgücüne katılan nüfusun azalmasına neden olmaktadır. İşgücü konumundaki nüfusun yaşlanması, verimlilik ve üretimin düşmesi ile sosyal güvenlik giderlerinin artması sonucunu doğurmaktadır. AB ekonomik açıdan büyümeye devam edebilmek için ise daha fazla çalışabilir nüfusa ihtiyaç duymaktadır. AB'nin yaşlanan nüfusu bu nedenle Birliğin geleceğini olumsuz yönde etkilemektedir.

“Yaşlı bağımlılık oranı” yani çalışma çağındaki (20-64 yaş grubundaki) her 100 kişiye düşen 65 ve üstü yaşta kişi sayısı, 1980'de OECD ülkeleri toplamında 20 kişi iken, 34 yıl sonra 2015'te 28'e yükselmiştir. OECD bir 35 yıl sonra 2050'de 53'e yükseleceğini öngörmektedir. Bu çok çarpıcı bir tablo; çalışma çağındaki her 100 kişiye karşılık, bunun yarısı kadar da yaşlı nüfus eşlik ediyor olacak demek.

20-64 YAŞ ARASI HER 100 KİŞİYE DÜŞEN 65 VE ÜSTÜ YAŞTAKİ KİŞİ SAYISI

	1980	2015	2050 (tahmin)
OECD	20	28	53
Japonya	15	47	77
Yunanistan	23	36	72
Almanya	27	35	64
Fransa	25	34	51
ABD	20	25	41
Türkiye	10	13	36
Brezilya	8	13	40

Kaynak: OECD

5. TÜRKİYE’DE NÜFUS VE YAŞLI NÜFUS ORANI

2016 yılında, Dünya nüfusunun yüzde 1,1 ini oluşturan Türkiye 79,8 milyon nüfusa sahip durumdadır ve dünyanın en kalabalık 18. ülkesidir. Tahminler, Türkiye’nin mevcut demografik özellikleri temelinde, nüfusun yüzyılın ortasına kadar kendi iç dinamiğiyle artmaya devam edeceğini göstermektedir. Bir başka anlatımla, geçmişteki doğurganlık ve ölümlülük örüntüleri ile belirlenmiş olan yaş yapısı, ülkenin gelecekteki büyümesine katkı yapacaktır.

Türkiye, bugün nüfusunun yaklaşık dörtte biri 15 yaşından küçük olan, toplam nüfusunun üçte ikisinden fazlasının çalışabilir nüfus olarak nitelenen 15-64 yaşlar arasında olduğu ancak 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun payının da yüzde 8 olduğu bir kompozisyona sahiptir. Bu yapı, çalışma çağı nüfusunun geçmişin yüksek doğurganlık düzeylerinden kaynaklı olarak artmaya devam edeceği, toplam nüfus içinde genç nüfusun payının giderek azalacağı, yaşlı nüfusun payının ise artacağı bir görünümdür.

Nitekim Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan dünya nüfusu raporuna göre, 2017 yılında 80 milyon 745 olan Türkiye’nin nüfusunun 2050 yılında 95 milyon 627’ye ulaştıktan sonra azalmaya başlayacağı ve 2100 yılında 85 milyon 776 kişiye düşeceği tahmin edilmektedir.

Bu durumda halen genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olmakla beraber nüfusun yaşlanma süreci de çok uzak değil. Bu demografik yapı, sosyal ve ekonomik kalkınma açısından fırsat sunarken bu fırsatın kullanılması için gerekli olan süre, bir ülkenin tarihi için hiç de uzun sayılmayacak 25-30 yıl ile sınırlıdır.

Nüfus bilimcilerin uzun zamandır işaret ettiği bu durum, geçen yıllarda dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın her kadının en az üç çocuk doğurması konusundaki ısrarıyla gündeme gelmiştir. Erdoğan’ın açıkça söylemediği, nüfusun yaşlandığı ve devletin hızla sayısı artan yaşlı nüfusun ihtiyaç duyacağı bakım ve sosyal hizmetleri sağlamak konusunda hazırlıklı olmadığıdır.

Bu demografik fırsatın kullanılmasında, günümüzün genç yaş grubuna ve toplam içindeki payı bir süre daha büyüyecek olan ekonomik üretkenlik yaşındaki nüfus grubuna yönelik geliştirilecek dikkatli politikalar, Türkiye’nin yaşlanan dünya içindeki konumu için avantaj yaratacaktır. Bununla beraber, toplam nüfus içinde genç nüfusun payının azalıyor olması, genç nüfusun nitelik olarak desteklenmesini kolaylaştırıyor.

Türkiye’nin yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2’ye yükselerek yaşlı nüfus yapısına sahip ülkeler arasında yer alacağı tahmin edilmektedir. Son 15 yılda anne olma yaşında da yükselme yaşanıyor. 2001 yılında 26,2 olan anne olma yaşı 2016 yılına kadar düzenli bir artış göstererek 28,1 seviyelerine gelmiştir.

Türkiye’de son 15 yılın doğurganlık hızı incelendiğinde inişli çıkışlı bir grafik göze çarpmaktadır. Mevcut tarihler arasında doğurganlık hızı 2011 yılında 2,38 ile en yüksekte yer alırken, 2011 yılında 2,05 ile en düşük seviyede yer almıştır. 2016 yılı doğurganlık hızı ise bir önceki yıla göre düşüş göstererek 2,10 seviyelerinde kalmıştır.

TÜRKİYE NÜFUSU

78 milyon
741 bin 53 kişi

79 milyon
814 bin 871 kişi

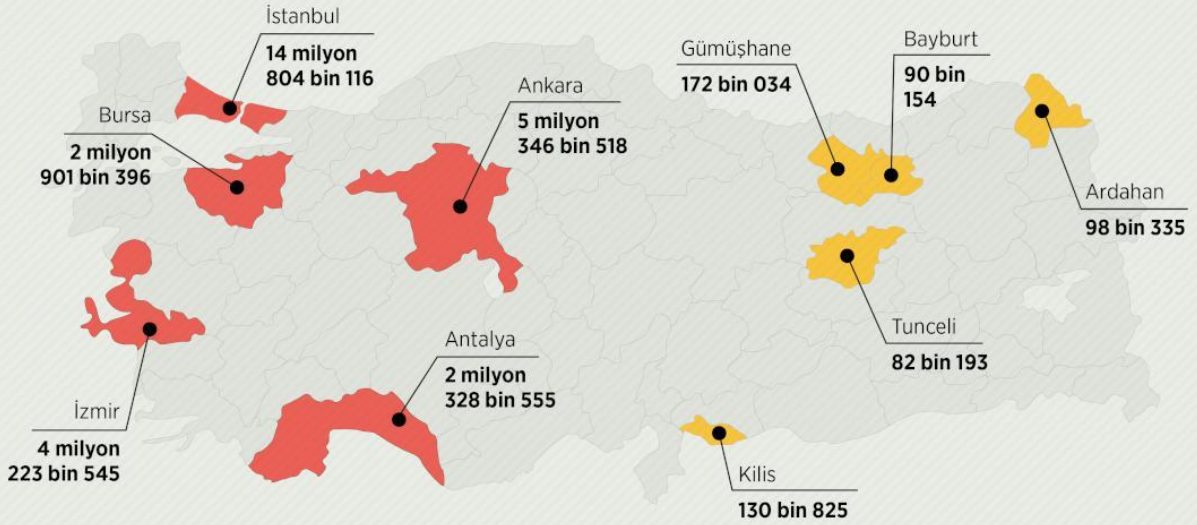
ERKEK NÜFUS

%50,2
40 milyon
43 bin 650 kişi

KADIN NÜFUS

%49,8
39 milyon
771 bin 221 kişi

■ Yıllık nüfus artış hızı 2015 yılında %13,4 iken, 2016 yılında %13,5 oldu

■ Nüfusu en fazla olan iller ■ Nüfusu en az olan iller

Nüfus yoğunluğu en yüksek iller (kilometrekareye düşen kişi sayısı)

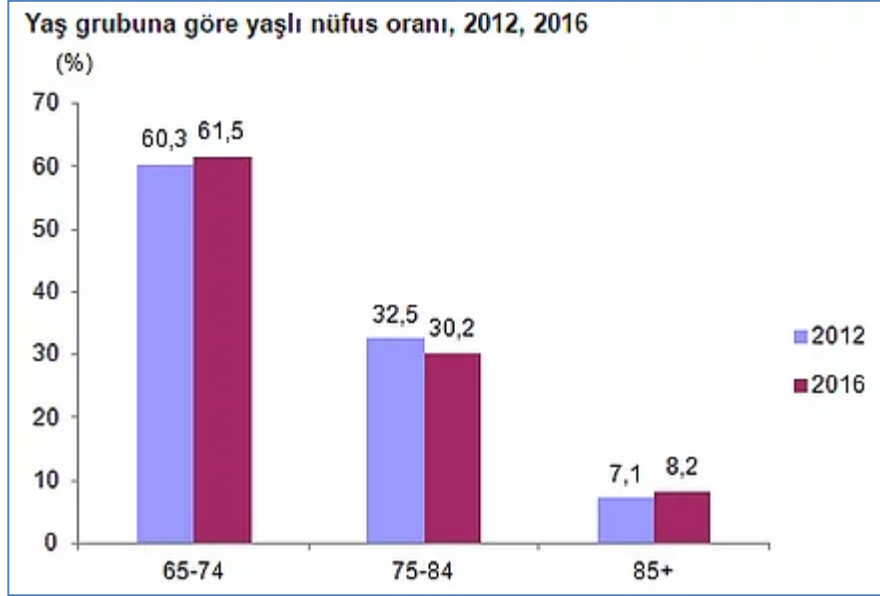

Çalışma çağındaki (15-64 yaş) nüfus

ARTIŞ %1,6
54 milyon
237 bin 586 kişi

Türkiye geneli kilometrekareye düşen kişi sayısı 2015 yılına göre 2 kişi artarak **104** kişi oldu

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10'u geçmesi nüfusun yaşlanmasının bir göstergesidir. Ülkemizde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfuslara göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Türkiye'de 65 ve yukarı yaştaki nüfus 2012'de 5 milyon 682 bin 3 kişi iken son beş yılda yüzde 17,1 artarak 2016'da 6 milyon 651 bin 503 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2012 yılında yüzde 7,5 iken, 2016'da yüzde 8,3'e yükselmiştir.

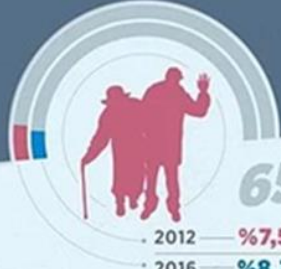
Türkiye Endonezya'dan sonra dünyanın en hızlı yaşlanan ikinci ülkesi. Yani batının 50-60 yılda yakaladığı yaşlılık oranını biz 15-20 yılda yakalamış olacağız. Bundan 5-10 yıl öncesine kadar Türkiye'deki yaşlı oranı yüzde 4'tü, ama şimdi yüzde 7,1'e çıktı. Batıda bu kadar iki katına çıkmak 30-40 yılda olmuş, bizde ise 15 yılda gerçekleşmiş. Şu an 6 milyon yaşlı nüfusumuz var bu sayının 2020 yılında 12 milyona ulaşmasını bekliyoruz. Bu Avrupa'daki 6-7 ülke nüfusundan daha fazla.

Yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı da önemli bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 15 ve daha yukarı yaşta işgücüne katılma oranı, 2015 yılında %51,3 iken yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %11,9 olarak gerçekleşmiştir. Yaşlı erkek nüfusta bu oran, %19,9 iken yaşlı kadın nüfusta %5,8 olmuştur. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranının ise %2,4 olduğu görülmüştür.

Küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan "demografik dönüşüm" sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır. Bu dönüşümde nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, ölümlülük ve doğurganlıkta azalma ile birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde artış olmakta ve çocuk ve gençlerin nüfus içindeki oranı azalırken yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermektedir.

YAŞLI NÜFUS SAYISI ARTTI

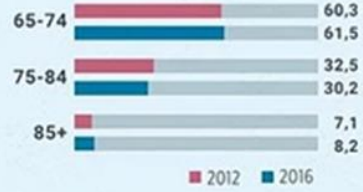
65 ve yukarı yaşta 6 milyon 651 bin 503 kişinin bulunduğu Türkiye'de, yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı 2012'de yüzde 7,5 iken geçen yıl yüzde 8,3'e yükseldi

65+ YAŞ

2012 — %7,5 5 MİLYON 682 BİN 3
2016 — %8,3 6 MİLYON 651 BİN 503

YAŞ GRUBUNA GÖRE YAŞLI NÜFUS ORANI (%)

YAŞA VE CİNSİYETE GÖRE BEKLENEN YAŞAM SÜRESİ (2015)

YAŞLI NÜFUS ORANININ EN YÜKSEK OLDUĞU İLK 5 ŞEHİR

Kastamonu %16,5
Sinop %18,1
Çankırı %15,4
Giresun %15,0
Artvin %15,3

YAŞLI NÜFUS ORANININ EN DÜŞÜK OLDUĞU İLK 5 ŞEHİR

Sanlıurfa %3,7
Batman %4,1
Sırnak %3,2
Van %3,6
Hakkari %3,3

Yaşlı nüfus %0,1'ini oluşturan 100 yaş ve üzerindeki kişi sayısı, geçen yıl 5 bin 232 oldu

**100+ YAŞ
5 BİN 232**

DÜNYA GENELİ YAŞLI NÜFUS ORANI

%8,7

Yaşlı nüfus 635 MİLYON 747 BİN 010
Nüfus 7 MİLYAR 323 MİLYON 187 BİN 457

YAŞLI NÜFUS ORANININ EN YÜKSEK OLDUĞU İLK 5 ÜLKE

Japonya %27,3
Yunanistan %20,7
İtalya %21,4
Almanya %21,8
Monako %31,3

YAŞLI NÜFUS ORANININ EN DÜŞÜK OLDUĞU İLK 5 ÜLKE

Katar %0,9
BAE %1,0
Güney Sudan %2,1
Uganda %2,0
Somali %2,2

6. NÜFUSUN YAŞLANMASININ SONUÇLARI VE ETKİLERİ

Nüfusta yaşlanma, ekonomik ve sosyal alanda birçok netice doğurmaktadır. Yaşlanma, sosyal açıdan toplumdaki aile yapısını, yaşam düzenini, tavır ve davranış kalıplarını, kuşaklar arası ilişkileri ve toplumsal yaşamın diğer alanlarını etkilerken; ekonomik açıdan da yaşlı nüfusun desteklenmesinin topluma olan ekonomik maliyetini artırmakta, işgücünün demografik yapısını değiştirmek suretiyle de istihdamı ve işgücü piyasalarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Yaşlı bireyler işgücünden çekilmekte, gelirleri azalmakta, yoksullaşmakta ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir. Aynı zamanda sağlık harcamaları, tedavi ve bakım ücretleri artmaktadır. Devlet yaşlı aylığı ödemeye başlamakta, emekli maaşı vermekte, sosyal güvenlik imkânı tanımakta, sağlık harcaması yapmakta ve ciddi bir yükün altına girdiği için bütçe açıkları artmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bütçe dengelerini zorlayacak, sosyal güvenlik kurumu açıkları (emekli maaşları, emekli sağlık ve ilaç giderleri v.s.) yaşlanmaya bağlı olarak daha da artmaktadır.

Dolayısıyla nüfusun yaş yapısındaki değişim, yani nüfusun yaşlanması, toplam işgücü arzını, yaşlı işgücünün verimliliğini, istihdam yapısını, ücret gelirlerini, tasarrufları, üretimi ve tüketimi en önemlisi ise işgücü piyasalarını ve istihdam yapısı ile ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Bu bağlamda nüfusun yaş yapısı ekonomik büyümeyi etkileyen çok önemli dışsal bir değişkendir. Diğer yandan yaşlı nüfusun artmasının, işgücü piyasalarına ve ekonomik büyümeye olan etkilerinin yanında, sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerine olan etkileri de çok önemlidir.

Bu çerçevede yaşlanma; üretim-tüketim, gelir dağılımı politikası, sosyal güvenlik politikaları, aile politikaları ve sağlık politikaları gibi devletin makro ve uzun vadeli çözümler arz etmesi gereken alanları etkilemektedir.

AB'de özellikle; artan sağlık harcamaları, büyümedeki ve işgücü piyasalarındaki düşüş, finansal aktivitelerdeki durağan ve zaman zaman gerileyen seyir, nüfusun yaşlanmasının getirdiği olumsuz sonuçlardır. İşgücündeki azalma, verimlilik oranındaki düşüş, erken emeklilik, uzun yaşam süresi, düşük doğum oranı ve düşen vergi gelirleri büyümeyi etkileyen önemli dinamiklerdir. AB nüfusunun yaşlanması, büyümeyi ve Birlik'in bütçesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Demografik değişimde yaşlanmanın bir etkisi olarak finansal piyasalardaki aktivitenin ve genel olarak ekonomik canlılığın düşmesi ihtimali de karşımıza çıkmaktadır. Emekli olacak kişi sayısının artmasıyla, gelirleri azalacak olan yaşlı nüfusun finansal piyasalardan çekilmesi veya yatırımlarını azaltması beklenmektedir. Öte yandan yaşlanan nüfusun risk alma derecesi düştüğünden dolayı güvenli yatırım araçlarına yatırım yapması da beklenmektedir. Bu durum finans piyasalarında durgunluğu beraberinde getirebilmektedir.

Bu demografik değişimler, sosyal güvenlik sistemleri ve kamu finansmanı üzerindeki yüklerin artmasına yol açmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde 65 yaşın üzerindeki nüfus, 65 yaş altına göre 3 ila 5 kat arasında daha fazla sağlık harcamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte AB ülkelerinde sosyal güvenlik sistemindeki gelirlerin büyük bir kısmı yaşlılara sağlanan emeklilik gelirine ayrılmaktadır.

Bu değişimler, klasik emeklilik sistemlerinin (PAYG) sürdürülebilirliği ve yaşlanan nüfus için yeterli düzeyde emeklilik geliri sağlanması bakımından çeşitli olumsuz ekonomik etkileri de beraberinde getirmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri daha kapsayıcı ve cömert olan ülkelerde, karşılaşılabilecek mali sorunlar daha büyük boyutlarda hesaplanmaktadır. Gerekli önlemler öncelikli olarak alınmadığı takdirde, önümüzdeki 10-20 yılda emekli olacak kesimlerin, emeklilikle ilgili sorunları daha da büyüteceği ve buna bağlı olarak sosyal kriz riskinin artacağı ifade edilmektedir.

7. ÖNERİLEN POLİTİKALAR

Demografik yapı devletlerin müdahale etmede en çok zorlandığı alanlardan biridir. Fakat devletler; doğurganlık oranının artması için belirli teşvikler geliştirerek ve dışarıdan göç ve emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi seçeneklere yönelerek nüfus yapısına kısmi müdahalelerde bulunabilir.

Nüfusun yaşlanmasının önüne geçilmesine yönelik yürütülen çalışmalarda doğurganlık oranlarının artırılması da önde gelen politikalarından biridir. Fakat evlilik oranlarının düştüğü ve kadın başına doğurganlık düzeyinin azaldığı Avrupa coğrafyasında nüfus ve kültür yapısının değiştirilmesi ve yaşlanmaya ilişkin politikaların uygulanması yavaş seyretilmektedir. Bu nedenle 2060 yılına kadar doğum oranlarının artırılmasına dönük politikaların etkisinin düşük olması beklenmektedir. AB, toplam doğurganlık oranını 2010'da 1.59 olan değerden 2030'da 1.64'e ve 2060'ta bunun da ötesinde 1.71'e çıkarmak istemektedir. AB'de en düşük doğum oranı olan üç ülke %1.30'luk oranlarla Letonya, Portekiz ve Macaristan'dır. En yüksek üç ülke ise %2'ye yakın oranlarla İrlanda, Fransa ve İngiltere'dir.

Gelişmiş ülkeler düşük nüfus artışı problemini göç ile çözmeye çalışmaktadır. AB'deki gibi genç nüfusu az olan gelişmiş ülkeler de nüfusu dinamize etmek ve ortaya çıkan istihdam kaybını engellemek için bazı dönemlerde göçe izin vermektedir. Eğer nitelikli bir göç akışı sağlanabilirse, AB istihdam piyasasında önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak olan eksiklik nispeten giderilebilecektir.

AB'de yaşlanma probleminin olumsuz ekonomik etkilerini azaltmak amacıyla düşünülen bir diğer seçenek de emeklilik yaşının artırılmasıdır. Bu amaçla AB'de en yüksek sınır olarak 65 olan emeklilik yaşının yükseltilerek 75'e kadar çıkartılması tartışılmaktadır. AB içinde hâlihazırda 65 yaşının üzerindeki her bir kişi için çalışma çağında 4 kişi bulunmakla birlikte, 2060 yılında 65 yaşının üzerindeki her bir kişi için çalışma çağında 2 kişinin bulunacağı tahmin edilmektedir. Emeklilik yaşının artırılmasının olumlu sonuçları kadar olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Nitekim yaşlı nüfusun, iş yaşamında genç nüfus kadar yüksek performans sağlayamayacağı değerlendirilmektedir. Emeklilik yaşının artırılması diğer taraftan Avrupa toplumlarından tepki çekmekte ve eylemlere neden olmaktadır.

AB ülkelerinde yaşlı çalışanların istihdamı ile birlikte; işverenlerin yaşlı çalışanlar için tam zamanlı işler yerine daha kısa süreli işler sunması, esnek çalışma şartları oluşturması, 65 yaş ve üzeri çalışanların hükümetlerce sağlık politikalarının kapsamına alınması ve işverenlerin ödedikleri istihdam vergilerinin azaltılması gibi önlemler dikkat çekmektedir. Bu çerçevede yaşlı nüfusun istihdamında en iyi performans gösteren ülkelerin Finlandiya, Macaristan ve Hollanda olduğu görülmüştür.

Sağlık hizmetleri daha fazla “hasta odaklı” yaklaşımla ele alınmalı, iş bulma kurumları daha fazla işinden olmuş kişilerin işe dönme, iş bulma çabalarına destek olması yönünde öneri getiriliyor. Şirketlere de, yaşlı çalışanları istihdam etmeyi sürdürmeleri ve bu konudaki bariyerleri kaldıracak, yaşlıların iş kalitesini artıracak çaba içinde olmaları öneriliyor; örneğin çalışma saatlerini ayarlayarak sağlamak.

OECD'nin “Eşitsiz Yaşlanmayı Önlemek” başlıklı raporuna göre, eşitsizlik birikmeden politikalar geliştirilmelidir. Rapor, yaşlılıkta karşı karşıya kalınan eşitsizliğe karşı, emeklilik gelirlerinde reform çabalarının eşitsizliği ortadan kaldırmayacağını ama iyi bir tasarımla hafifleteceğini savunuyor. Ayrıca, evde bakımı maddi açıdan katlanılabilir hale getirme ya da evde bakıma destek sağlanmasının da özellikle ileri yaşlardaki uzun süreli bakım sürecindeki eşitsizliği azaltacağı hatırlatılıyor.

OECD tarafından yapılan değerlendirmelerde, nüfus yaşlanmasının ekonomi üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik olarak yapılacak politik reformların, aşağıda belirtilen dört ana amaca hizmet etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

1- Çalışma yaşı nüfusunun artırılması: İşgücüne eklenen genç nüfusun, göçmenlerle veya doğurganlıktaki yükselişle artırılması gerekmektedir.

2- Çalışma hayatının uzatılması: OECD ülkelerinde çalışma yaşındaki nüfusun ortalama olarak %35'i istihdam edilmemektedir. Bu nüfusun büyük çoğunluğu, çalışmak istese de, istatistiksel olarak “aktif olmayan” nüfus olarak sınıflandırılmaktadır. Halbuki, yaşı ilerlemiş kimselerin ve özürülülerin istihdam oranını artırma ve çalışma hayatını uzatma olanağı vardır. Çalışma saatleri ve çalışma süreleri konusunda ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca, fiili emeklilik yaşı, sıklıkla resmi emeklilik yaşının altında olmaktadır. Erken emekliliğe ilişkin teşviklerin yeniden değerlendirilmeye ihtiyacı vardır. Çalışma hayatının uzatılması ve emeklilik geliri alınan sürenin kısaltılması gerekmektedir.

3- Emeklilik kazanımlarının azaltılması: Pek çok ülke emeklilik kazanımlarında önemli kısıntılar yapmakla birlikte bazı ülkelerde hala gerçekçi olmayan düzeylerde emeklilik ödemeleri yapılmaktadır. Pek çok ülkede, emeklilik ödemelerine ilişkin parametrelerin yeniden gözden geçirilmeye ihtiyacı vardır.

4- Emeklilik geliri kaynaklarının çeşitlendirilmesi: Özel emeklilik fonlarının kamu programlarını tamamlayacak şekilde geliştirilmesi, son yıllarda sıklıkla vurgulanmakta ve desteklenmektedir. Ancak bunun, iyi bir düzenleme alt yapısı ve etkin finansal piyasalarla da desteklenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin, hizmet düzeyi açısından yetersiz olduğu ve toplumun tümüne yaygınlaştırılmadığı bilinen bir gerçektir. Henüz genç bir toplum olmamıza rağmen, sistemin, 1990’ların başında hızla bozulan mali dengesi, ekonomik istikrarı bile tehdit eden boyutlara ulaşmış ve finansman açıklarının GSMH içindeki payı, 1999 yılında %3,7’ye yükselmiştir.

Ülkemizde geçmişteki yanlış uygulamalar (erken emeklilik, fonların etkin kullanılmaması, tahsilat sıkıntıları, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı v.s.) sosyal güvenlik sistemini bütçe (dolayısıyla ekonomi) üzerine ciddi bir yük haline getirmiştir. Her yıl bütçeden 70 milyar lira dolayında bir kaynak SGK’ya transfer edilmektedir. Sosyal Güvenlik primlerinin tamamı emekli maaşlarına yetmemektedir. Türkiye’de her beş yaşlıdan birisinin kapsamlı bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sağlık ve ilaç harcamaları zarar olarak kayıtlara girmekte ve bütçeden finanse edilmektedir. Emekli maaşlarının yeterlilik düzeyi de maalesef açıktır.

Mevcut sorunların çözümü bağlamında, uzun dönemli dengelerin yeniden tesisini ve kurumsal etkinliği geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu 1999 yılından itibaren hayata geçirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, mevcut sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı olarak tasarlanan Bireysel Emeklilik Sistemi de 2003 yılı sonunda uygulanmaya başlamıştır. Yapılan bu reformların sonuçları, özellikle mali açıdan, zamanla alınacak olmakla birlikte, reform sürecinin devam etmesi gerektiği ve sistemin, emeklilik programlarının çok uzun vadeli sonuçlar doğurduğu dikkate alınarak, en az 40-50 yıllık hedefler ve dengeler gözetilerek yenilenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ülkemizde yaşlanmakta olan işgücünün üretime dahil edilmesi için farklı çalışmalar yapılabilir. Emekliliğe kademeli geçiş ve yaşlı çalışanların istihdam edilebilirliğinin artırılması için yaşlı çalışanların yarı (kısmi) zamanlı işlere yönlendirilmesi, yaşlı çalışanların genellikle bakım yükümlülüklerinin de olması nedeniyle çalışma saatlerine esnek düzenlemelerin getirilmesi yoluyla uzun süre çalışmalarının teşvik edilmesi, yaşlı çalışanların deneyimlerinin genç çalışanlara aktarılmasının sağlanması ve genç çalışanlar ile yaşlı çalışanlara aynı eğitim olanaklarının sunulması, çalışma koşullarının iyileştirilerek; işyerinin yaşlanmakta olan işgücünün ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi bunlardan birkaçıdır.

Türkiye yaşlı nüfusunu üretime dahil edebilirse önümüzdeki yüzyılda sadece Ortadoğu'da değil dünyanın en önemli ülkelerinden birisi olacaktır. Bu kapsamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2013 yılında hazırlanan Yaşlılık Eylem Planı, Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda güçlenebilmesi için önemli adımlar içermektedir. Bu adımlar gerçekleşebilirse Türkiye'ye çağ atlatacak adımlar olabilir.

Türkiye'de Ulusal Yaşlılık Enstitüsü kurulmalıdır. Bu enstitü demografik geçiş sürecinde önerilerde bulunacak ve yaşlanmayı fırsata çevirmek için sosyal politikalar önerecektir.

8. SONUÇ

Türkiye'nin nüfus yapısı itibari ile henüz diğer OECD ülkelerinin sorunlarıyla tanışmadığı söylenebilir. Ancak, orta/uzun vadede bu sorunların aynılarını yaşayacağımızdan, gerekli siyasi kararların şimdiden alınmasıyla, diğer ülkelerde görülen mevcut sorunların Türkiye'de tekrarlanmasının etkileri azaltılabilir.

Ülkemizde nüfus artış hızının yükseltilmesi için; kadınların doğum yapmasının teşviki, evliliğin özendirilmesi, aile kurumunun sürekliliği ve saygınlığı, çocuk yetiştirilmesi için sağlanan maddi ödenekler ve çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi hususlarında devletlerin makro stratejiler belirlemeleri ve bu stratejileri uygulamaya koymaları gerekmektedir. Doğurganlık oranının yükselmesi ise uzun vadede ancak toplumun yapı taşı olan aile kurumunun tekrar özendirilmesi ve özellikle kadınların iş hayatına ilişkin endişelerinin giderilmesi ile mümkündür.

Dünya artık aktif yaşlılık arayışlarına yönelmiştir. Aktif ve sağlıklı yaşlanmak için aile, iş, barınma, hobiler, seyahat ve toplu taşıma, sağlık ve sosyal bakım hizmetleri çok önemlidir. Bu noktada yaşlı kişilerin istihdamı önemli bir gündem maddelerinden birisidir. Yaşlı kişilerden iş arayanlara ya da kendi işini kurmak isteyenlere (küçük girişimler) yani bir şekilde hayata tutunma çabası içinde olanlara başta Türk İş Kurumu olmak üzere ilgili kamu kurumları destekleri devreye girmelidir. İşin açıkçası devlet (merkezi ve yerel kurumlarıyla) sosyal devlet anlayışıyla vatandaşına sahip çıkmalı (bu yönde atılan çok önemli adımlar var) ve yaşlıların insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerini sağlayacak ekonomik, sosyal ve kültürel desteği vermelidir.

Yaşlılık alanında geliştirilen politikalar yalnızca maddi yardım çerçevesinde sınırlı bırakılmayıp, konunun bütün boyutlarıyla değerlendirilmesine olanak sağlayacak bir farkındalığın toplum genelinde tesis edilmesi gerekmektedir. Kısacası, yaşlılık kaçınılmaz bir süreç ve aktif yaşlanmayı teşvik ederek ülkeyi bu süreçte (sosyo-ekonomik dengeleri bozmayacak şekilde) iyi hazırlamak gerekiyor.

9. KAYNAKÇA

- Ahmet Ulusoy, **“Yaşlanan Dünya Ve Sosyo-Ekonomik Yüğü”**, Yeni Şafak Gazetesi, 07.07.2017
- Banu Ergöçmen, **“Genç Nüfus Avantajı İçin Son 30 Yıl”**, Aljezaara Türk, 10 Mart 2017
- Güler Günsoy, Seda Tekeli, **“Nüfusun Yaşlanması ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Analiz”**, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 48, Sayı 1, Mart 2015, s. 35-87.
- Özgür ARUN, **“Çağdaş Türkiye de Yaşlılık ve Eşitsizlik”**, Mediterranean Journal of Humanities, VI/2 (2016) 29-48.
- Selamet Yazıcı, **“OECD Ülkelerinde Demografik Eğilimler ve Muhtemel Etkileri”**, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: XV
- Selim Vatandaş, **“AB Nüfusunda Yaşlanma Sorunu ve Çözüm Seçenekleri”**, BİLGESAM, 12.02.2013
- Uğur Gürses, **“Yoksul Yaşlanmak Bugünden Geleceğin Sorunu”**, Hürriyet, 21 Ekim 2017